

№5 (63)
2020

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz

сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәріпқов Р.Қ. - Қазақстанның еңбек сіңірген
қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) – (төраға)
Абайділдинов Е.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – ҚР еңбек сіңірген
мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LL.M (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қазбаева Ә.Г. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Казиев З.Г. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Қайырбаева Л.К. – PhD (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Князова А.Ж. – LL.M (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қоныс В.Т. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрғазиев Б.Қ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек, Қырғызстан)

Журнал редакциясы

Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы, 010000,
Нұр-Сұлтан қ., Д. Қонаев к., 12/1
«Сұлы-жасыл желек» БО
тел.: 8 (7172) 57-03-42

www.zqai.kz

E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama
jáne ququqtyq aqparat institýtynyń

JARSHYSY

gylymi-ququqtyq jýrnal

Редакция бағанасы

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.М. ЖАНҒАРАШЕВ Құқықтық емес факторлардың сот шешім-
деріне әсерін талдау 13

Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ, Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА, А.А. КАРАЕВ Мемле-
кеттік көрсетілетін қызметтер жеке және заңды тұлғалардың құқықтары
мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету мемлекеттік функцияларын іске
асыру нысаны ретінде 17

Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ Сот төрелігінің жалпы конституциялық қағи-
даттарының Қазақстан Республикасындағы әкімшілік рәсімдер мен
әкімшілік сот ісін жүргізу қағидаттарымен арақатынасы (проблемалық
мәселелер) 27

Д. ДОСМЫРЗА, Х. МАНЕЙ Қазақстан Республикасындағы кеден-
дік әкімшілік жүргізудің даму перспективалары 37

Н. СӘУЛЕН, Г.А. ҚУАНАЛИЕВА, А.Н. ОСПАНОВА Қазақстан
Республикасындағы әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізу
қағидаттарын теориялық талдау 45

Е.Б. АБДРАСУЛОВ, Х. БАЖАЙ, А.Е. АБДРАСУЛОВА Қазақстан
Республикасы Конституциясының қолданысы: құқықтық, құндылықтық
және функционалдық мазмұны 57

А. САЛИМГЕРЕЙ Қазақстан Республикасында адам өмірін ұзар-
тудың жаңа тәсілдері (медициналық және құқықтық аспектілер) 68

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Е.А. ДҮЙСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Қазақстан Республикасын-
да «жасыл экономиканы» құқықтық реттеудің кейбір мәселелері 76

В.Н. СИНЕЛЬНИКОВА Сән индустриясындағы дизайн зияткер-
лік меншік объектісі ретінде 83

Е.В. НЕСТЕРОВА Тапсырыс берушінің мердігерге құрылыс мерді-
герлігі шарты бойынша жұмысты орындау үшін қажетті жағдайлар жа-
сау міндеті туралы 90

К.К. САБИРОВ Қателікке мүмкіндік жоқ: Қазақстан Республика-
сының заңнамасында жылжымайтын мүлікке құқықтың ауысуының да-
улы мәселелерін шешу перспективалары 97

Ұ.Е. КУДИЯРОВА Қазақстан Республикасының Азаматтық ко-
дексіндегі адалдық, парасаттылық, әділеттілік қағидаттарын түсіндіру
туралы мәселеге орай 106

Г.Э. АБДРАСУЛОВА Азаматтық заңнаманың ашылмаған ақпарат
туралы нормаларын қолдану: теория және практика мәселелері 111

Б.О. АЛТЫНБАСОВ Мемлекеттік университеттердің басқару ор-
гандарын жетілдірудегі құқықтық және ұйымдастырушылық реформа-
лар 118

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

С.М. РАХМЕТОВ Қазақстан Республикасының отбасылық және
тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнамасын
жетілдіру мәселелері 127

С.С. ҚАРЖАУБАЕВ Салықтық қылмыстық құқық бұзушылықтар
профилактикасының жалпы мәселелері 135

Д.А. ФИНК Өтініш беруші әйелдердің және қылмыстық құқық
бұзушылықтан зардап шеккендердің сот төрелігіне қылмыстық құқық
бұзушылықтан келтірілген залалды өтеу шарты ретінде қол жеткізуі 142

Р.Ж. ҚОЖАХМЕТОВА, А.А. ТЫНЫШБАЕВА Кәмелетке толмағандар арасында суицидтің алдын алу проблемаларына ықпал ететін негізгі факторлар.....	149
Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану	
Ж.О. ҚҰЛЖАБАЕВА Экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесінде Қазақстан Республикасының инвестициялық қолдаудың құқықтық тетігі.....	159
Л.К. ҚАЙЫРБАЕВА Халықаралық және еуропалық құқықта жеке деректерді қорғау.....	168
Құқықтық мониторинг	
А.Қ. ҚАНАТОВ, А.Е. БЕКТЕНОВ, О.С. ҚАРАХОЖАЕВ Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл тиімділігінің (тиімсіздігінің) проблемалық аспектілері (сала-лық заңнаманы талдау).....	175
Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан	
А.А. МЕДИНАЕВА Мемлекеттік тілдегі халықаралық шарттардың тілі мен стилі: ғылы-ми лингвистикалық талдау.....	182
А.Р. ҚҰЛБАТЫРОВА Халықаралық тәжірибе негізінде екі тілді заңнаманы әзірлеудегі өзекті мәселелер.....	186
С.К. БӘКІР Мемлекеттік тілді түлетудің үш қағидаты.....	191
Жас ғалым мінбері	
А. АРЫСТАН Зияткерлік меншік құқықтарының сауда аспектілері жөніндегі келісімде-гі (ЗМҚСА) коммерциялық құпияның құқықтық режимі.....	196
Л.Е. НҮРЛҰМБАЕВА Германияның қылмыстық процесіндегі бұйрық өндірісі.....	207
Т.К. МАКЕНОВ Карантин кезеңінде азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын мемлекеттік қамтамасыз ету.....	213
А.М. НЕМЕРЕБАЕВА Азаматтардың мемлекеттік басқаруға қатысу нысандары.....	218
Ж.Б. УМБЕТБАЕВА Атмосфералық ауа Қазақстан Республикасының Экологиялық ко-дексі бойынша құқықтық қорғау объектісі ретінде.....	224
Ғылыми өмір хроникасы	
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты Ғылыми кеңесінің 2020 жылдың қорытындысы бойынша отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 21 желтоқсан.....	232
«Жаршының» архивтік беттері	
Е.Н. НҮРҒАЛИЕВА Еңбек заңнамасын жетілдіру мәселелері (ҚР ЗИ Жаршысы №1(25)-2012 ж. – 61-65 бб.).....	236
Р. АНАРОВА З. ғ. д., профессор Е.Н. Нұрғалиеваның «Еңбек заңнамасын жетілдіру мәселелері» ғылыми жарияланымна қайтып оралғанда.....	241
Есімнама	
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының директорын жоғары марапатпен құттықтау.....	245
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының бас ғылыми қызметкері, з.ғ.к., доцент А.А. Караев – 55 жаста.....	246
Библиография	
Заң ғылымдарының докторы, профессор М.Ч. Қоғамовтың Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексіне түсініктемесіне рецензия 1-том. Жалпы бөлім. 3-басылым, толықтырылған және қайта өңделген. – Алматы.: «Жеті жарғы», 2020. — 751 б.....	247
Даналық ойлар	248

**№5 (63)
2020**

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации Республики
Казахстан»

Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz

Включен в перечень изданий
для публикации основных научных
результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894
от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета

Сарпиев Р.К. – Заслуженный деятель Ка-
захстана (Нур-Султан, Казахстан) – (прео-
седатель)

Абайдылинов Е.М. – д.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)

Абызов Р.М. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)

Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Мельник Р.С. – д.ю.н. (Киев, Украина)

Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Рахметов С.М. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Малиновский В.А. – д.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)

Унзила Шапак – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Главный редактор

Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)

Айымбетов М.А. – заслуженный деятель
культуры РК (Нур-Султан, Казахстан)

Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)

Джангарашев Р.М. – LL.M. (Нур-Султан,
Казахстан)

Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Казиев З.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)

Каирбаева Л.К. – PhD (Нур-Султан,
Казахстан)

Киязова А.Ж. – LL.M. (Нур-Султан,
Казахстан)

Конусова В.Т. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)

Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)

Примаев Н.М. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Камено-
горск, Казахстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редакция журнала

Джамбуриш К.А.

Колтубаева Г.Б.

Ердашева Д.Т.

Жумагелдина Б.Ж.

Байленова А.К.

тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке

на учет СМН № 17761-Ж

от 25.06.2019 г. Комитета информации

Министерства информации и коммуникаций

Республики Казахстан

(Первичная постановка на учет

№6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес:

Республика Казахстан, 010000,

г. Нур-Султан, ул. Д. Конаева, 12/1

БЦ «На Водно-зеленом бульваре»

тел.: 8(7172) 57-03-42

www.zqai.kz

E-mail: instzak-kz@mail.ru

institutzakonodatelstva@gmail.com

ВЕСТНИК

**Института законодательства и правовой
информации Республики Казахстан**

научно-правовой журнал

Колонка редакции.....9

Конституционное и административное право

Р.М. ДЖАНГАРАШЕВ Анализ влияния неправовых факторов на су-
дебные решения.....13

Б.К. НУРГАЗИНОВ, Л.Т. ЖАНУЗАКОВА, А.А. КАРАЕВ Государ-
ственные услуги как форма реализации государственных функций обе-
спечения прав и законных интересов физических и юридических лиц.....17

Б.К. НУРГАЗИНОВ Соотношение общих конституционных прин-
ципов правосудия с принципами административных процедур и адми-
нистративного судопроизводства в Республике Казахстан (проблемные
вопросы).....27

Д. ДОСМЫРЗА, Х. МАНЕЙ Перспективы развития таможенного
администрирования в Республике Казахстан.....37

Н. САУЛЕН, Г.А. КУАНАЛИЕВА, А.Н.ОСПАНОВА Теоретиче-
ский анализ административных процедур и принципов административ-
ного судопроизводства в Республике Казахстан.....45

Е.Б. АБДРАСУЛОВ, Х. БАЖАЙ, А.Е. АБДРАСУЛОВА Действие
Конституции Республики Казахстан: правовое, ценностное и функцио-
нальное содержание.....57

А. САЛИМГЕРЕЙ Новые подходы по продлению человеческой
жизни в Республике Казахстан(медицинские и правовые аспекты) Граж-
данское и гражданско-процессуальное право.....68

Гражданское и гражданско-процессуальное право

Е.А. ДЮСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Некоторые вопросы правового
регулирования «зеленой экономики» в Республике Казахстан.....76

В.Н. СИНЕЛЬНИКОВА Дизайн в индустрии моды как объект ин-
теллектуальной собственности.....83

Е.В. НЕСТЕРОВА Об обязанности заказчика создать подрядчику
необходимые условия для выполнения работы по договору строительного
подряда.....90

К.К. САБИРОВ Без права на ошибку: перспективы разрешения
спорных вопросов перехода прав на недвижимое имущество в законода-
тельстве Республики Казахстан.....97

У.Е. КУДИЯРОВА К вопросу о разъяснении принципов добросо-
вестности, разумности, справедливости, содержащихся в Гражданском
кодексе Республики Казахстан.....106

Г.Э. АБДРАСУЛОВА Применение норм гражданского законодатель-
ства о нераскрытой информации: вопросы теории и практики.....111

Б.О. АЛТЫНБАСОВ Правовые и организационные реформы со-
вершенствования органов управления государственных университетов.....118

Уголовное право и уголовный процесс

С.М. РАХМЕТОВ Проблемы совершенствования законодательства
Республики Казахстан по противодействию семейно-бытовому насилию.....127

С.С. КАРЖАУБАЕВ Общие вопросы профилактики налоговых уго-
ловных правонарушений.....135

Д.А. ФИНК Доступ женщин-заявителей и пострадавших от уголов-
ного правонарушения к правосудию как условие компенсации ущерба,
причиненного уголовным правонарушением.....142

Р.Ж. КОЖАХМЕТОВА, А.А. ТЫНЫШБАЕВА Основные факторы, влияющие на проблемы предупреждения суицидов среди несовершеннолетних	149
Международное право и сравнительное правоведение	
Ж.О. КУЛЖАБАЕВА Правовой механизм инвестиционной поддержки Республики Казахстан в системе обеспечения экономической безопасности	159
Л.К. КАИРБАЕВА Защита персональных данных в международном и европейском праве	168
Правовой мониторинг	
А.К. КАНАТОВ, А.Е. БЕКТЕНОВ, О.С. КАРАХОЖАЕВ Проблемные аспекты эффективности (неэффективности) противодействия коррупции в Казахстане (анализ отраслевого законодательства)	175
Из практики законотворчества на государственном языке	
А.А. МЕДИНАЕВА Язык и стиль международных договоров на государственном языке: научный лингвистический анализ	182
А.Р. КУЛЬБАТЫРОВА Актуальные вопросы разработки двуязычного законодательства на основе международного опыта	186
С.К. БАКИРОВ Три принципа ренессанса государственного языка	191
Трибуна молодого ученого	
А. АРЫСТАН Правовой режим коммерческой тайны в соглашении по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности (ТРИПС)	196
Л.Е. НУРЛУМБАЕВА Приказное производство в уголовном процессе Германии	207
Т.К. МАКЕНОВ Государственное обеспечение конституционных прав и свобод граждан в период карантина	213
А.М. НЕМЕРЕБАЕВА Формы участия граждан в государственном управлении	218
Ж.Б. УМБЕТБАЕВА Атмосферный воздух как объект правовой охраны по экологическому кодексу Республики Казахстан	224
Хроника научной жизни	
Информационное сообщение о заседании Ученого совета Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан по итогам 2020 года, г. Нур-Султан, 21 декабря 2020 года	233
Архивные страницы «Вестника»	
Е.Н. НУРГАЛИЕВА Вопросы совершенствования трудового законодательства (статья в Вестнике ИЗ РК №1(25)-2012 г. – С. 61-65)	236
Р. АНАРОВА Возвращаясь к научной публикации д.ю.н., профессора Е.Н. Нурғалиевой «Вопросы совершенствования трудового законодательства»	241
Персоналии	
Поздравление директора Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан с высокой наградой	245
Главному научному сотруднику Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, к.ю.н., доценту А.А. Караеву – 55 лет	246
Библиография	
Рецензия на Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан доктора юридических наук, профессора Когамова М.Ч., том 1. Общая часть. 3-е изд., доп. и перераб. – Алматы, «ЖетіЖарғы», 2020. – 751 с.	247
Мудрые мысли	248

№5 (63)
2020

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute
of Legislation and Legal information
of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed
on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic
scientific results of dissertations on legal
sciences (Order CCES MES RK №894 from
05.30.2013)

Editorial Council members
Sarpekov R.K. – Honored Personality of Ka-
zakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)
Abaydeldinov E.M. – d.j.s. (Nur-Sultan,
Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Kiev, Ukraine)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Malinovskiy V.A. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Chief Editor
Dyusenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members
Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Aiybetov M.A. – Honored Worker of Culture
of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Nur-Sultan,
Kazakhstan)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kaziyev Z.G. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kairbaeva L.K. – PhD (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Konusova V.T. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Nur-Sultan,
Kazakhstan)
Nurgazinov B.K. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Nurmagambetov R.G. – PhD
(Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk,
Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyr-
gystan)

The editorial staff
Dzhamburshin K.A.
Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media
№17761-G from 25.06.2019 from
the Information Committee of the Ministry
of Information and Communications
of the Republic of Kazakhstan
(Number and date of primary registration
№6592-Zh.07.09.2005.)

Address:
The Republic of Kazakhstan,
010000, Nur-Sultan, D. Konaev str., 12/1
BC «On the water-green boulevard»
tel.: 8 (7172) 57-03-42
www.zqai.kz
e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal

Editorial 11

Constitutional and Administrative Law

- R.M. DZHANGARASHEV** Analysis of the influence of non-legal
factors on court decisions 13
- B.K. NURGAZINOV, L.T. ZHANUZAKOVA, A.A. KARAYEV**
Public services as a form of implementation of state functions, ensuring the
rights and legitimate interests of individuals and legal entities 17
- B.K. NURGAZINOV** Correlation of general constitutional principles
of justice with the principles of administrative procedures and administrative
proceedings in the Republic of Kazakhstan (problematic issue) 27
- D. DOSMYRZA, KH. MANEY** Prospects for the development of
customs administration in the Republic of Kazakhstan 37
- N. SAULEN, G.A. KUINALIYEVA, A.N. OSPANOVA** Theoretical
analysis of administrative procedures and principles of administrative court
proceedings in the Republic of Kazakhstan 45
- E.B. ABDRASULOV, K. BAZHAY, A.E. ABDRASULOVA**
Application of the constitution of the Republic of Kazakhstan: legal, value
and functional content 57
- A. SALINGEREY** New approaches the human life-extension in the
Republic of Kazakhstan (medical and legal aspects) 68

Civil and Civil Procedure Law

- E.A. DYUSENOV, A.K. LYAMBEKOVA** Some issues of legal
regulation of «green economy» in the Republic of Kazakhstan 76
- V. SINELNIKOVA** Design in the fashion industry as an object of
intellectual property 83
- E.V. NESTEROVA** The obligation of the customer to create the
necessary conditions for the contractor to perform works under contraction
project contract 90
- K. SABIROV** No room for error: perspectives of resolving issues of the
transfer of rights to real estate in the legislation of the Republic of Kazakhstan 97
- U.E. KUDIYAROVA** Explanation of the principles of fairness,
intelligence and justice found in the Civil code of the Republic of Kazakhstan 106
- G.E. ABDASSULOVA** Application of the standards of civil legislation
on non-disclosed information: issues of theory and practice 111
- B.O. ALTYNBASOV** Legal and organizational reforms in the
improvement of the governance bodies of public universities 118

Criminal law and Criminal procedure

- S.M. RAKHMETOV** Issues of improving the legislation of the Republic
of Kazakhstan on combating domestic and domestic violence 127
- S.S. KARZHAUBAYEV** General issues of prevention of tax criminal
offenses 135
- D.A. FINK** Access of women applicants and victims of a criminal
offense to justice as a condition of compensation for damage caused by a
criminal offense 142
- R. KOZHAKHMETOVA, A.A. TYNYSHBAYEVA** The main factors
influencing the problems of suicide prevention among minors 149

International law and Comparative law	
Zh. KULZHABAYEVA Legal mechanism of investment support of the Republic of Kazakhstan in the economic security system.....	159
L.K. KAIRBAYEVA Personal data protection in international and european law.....	168
Legal monitoring	
A.K. KANATOV, A.E. BEKTENOV, O.S. KARAKHOZHAYEV Problematic aspects of efficiency (inefficiency).of anti-corruption measures in Kazakhstan (analysis of industry legislation).....	175
From the lawmaking practice in the official language	
A.A. MEDINAYEVA The language and style of international treaties in the national language: a scientific linguistic analysis.....	182
A.R. KULBATYROVA Current issues of developing bilingual legislation based on international experience.....	186
S. BAKIR Three principles of the state language renaissance.....	191
Young researchers' tribune	
A. ARYSTAN Legal regime of trade secrets in the agreement on trade aspects of intellectual property rights (TRIPS).....	196
L.E. NURLUMBAYEVA Writ proceeding in the criminal process of Germany.....	207
T.K. MAKENOV State support of constitutional rights and freedoms of citizens during the quarantine period.....	213
A.M. NEMEREBAYEVA Forms of participation of citizens in public administration.....	218
Zh.B. UMBETBAYEVA Atmospheric air as an object of legal protection according to the Environmental code of the Republic of Kazakhstan.....	224
The Chronicle of Scientific Life	
Information note on the meeting of the Academic Council of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan on the results of 2020,Nur-Sultan,December 21, 2020.....	234
The archive pages of the«Bulletin»	
E.N. NURGALIYEVA Issues of improving labor legislation(article in the Bulletin of the IL RK No. 1 (25) -2012 - P. 61-65).....	236
R. ANAROVA Back to the article of the Doctor of Law, Professor E.N. Nurgaliyeva «Issues of improving labor legislation».....	241
Personalities	
Congratulation of the Director of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstanwith a high award.....	245
Chief Researcher of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Candidate of Law, Associate Professor A.A. Karayev is 55 years old.....	246
Bibliography	
Review of the Commentary on the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Law, Professor M.Ch. Kogamov, Volume 1. General part. 3rd ed., Added and revised - Almaty, «ZhetiZhargy», 2020. - 751 p.....	247
Wise thoughts	248

13. Morozova Ye.V. Publichnyye uslugi: teoretiko-pravovoy aspekt: Avtoref. diss....kand. yurid. nauk. – Mytishchi, 2009. – 22 s.

14. Putilo N.V. Publichnyye uslugi: mezhdu doktrinal'nyy ponimaniyem i praktikoy normativnogo zakrepleniya // Zhurnal rossiyskogo prava. - 2007. - № 6. - S.3-11.

15. Putilo N.V. Publichnyye uslugi: mezhdu doktrinal'nyy ponimaniyem i praktikoy normativnogo zakrepleniya (10 let spustya.) // <https://cyberleninka.ru/article/n/publichnye-uslugi-mezhdu-doktrinalnym-ponimaniem-i-praktikoy-normativnogo-zakrepleniya-10-let-spustya> (Data obrashcheniya 14.10.2020).

16. Golovashchenko M.O. Gosudarstvennyye uslugi i funktsiya. V chem otlichiya. // <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennyye-uslugi-i-funktsii-v-chem-otlichiya> (Data obrashcheniya 14.10.2020).

17. Shestakov V.A. Sovershenstvovaniye organizatsii predostavleniya gosudarstvennykh uslug: metodicheskiye aspekty // <https://www.dissercat.com/content/sovershenstvovanie-organizatsii-predostavleniya-gosudarstvennykh-uslug> (Data obrashcheniya 14.10.2020).

УДК 342.4

СОТ ТӨРЕЛІГІНІҢ ЖАЛПЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚАҒИДАТТАРЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘКІМШІЛІК РӘСІМДЕР МЕН ӘКІМШІЛІК СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ ҚАҒИДАТТАРЫМЕН АРАҚАТЫНАСЫ (ПРОБЛЕМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР)

Бағдат Қабылқадырұлы Нұрғазинов

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының конституциялық, әкімшілік заңнама және мемлекеттік басқару бөлімінің басшысы, заң ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.; e-mail: nurgazinov@list.ru

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасының Конституциясы, қылмыстық, азаматтық, әкімшілік, әкімшілік-деликттік сот ісін жүргізу, заңнаманы жетілдіру, сот төрелігінің қағида-
даттары.

Аннотация. Мақала сот төрелігінің конституциялық қағида-
даттарын жетілдіру мәселе-
леріне арналған. Мәселен, мақала авторы Конституцияның 77-бабының 4-тармағында көз-
делген Қазақстан Республикасының Конституциясында қолданылып жүрген нормаға назар
аударуды ұсынады, оған сәйкес заңды қолдану кезінде судья Республиканың барлық соттары
мен судьяларына ортақ және бірыңғай болып табылатын 10 қағида-
датты басшылыққа алуға тиіс.

Сонымен бірге, мақала авторы Негізгі Заңның жоғарыда аталған бабында көрсетілген
сот төрелігінің конституциялық қағида-
даттарын Республиканың барлық соттары мен судья-
лары үшін ортақ және бірыңғай деп атауға болмайтынын, дәлірек айтсақ істерді азамат-
тық және (немесе) әкімшілік сот ісін жүргізу нысанында қарау кезінде қылмыстық сот ісін
жүргізу шеңберінде қолданылатын сот төрелігі қағида-
даттары қолданылмайды

Осыған байланысты Конституцияның 75-бабының 2-тармағына толықтырулар енгі-
зу және мынадай редакцияда жазу ұсынылады: «2. Сот билігі сот ісін жүргізудің азамат-
тық, қылмыстық, әкімшілік, әкімшілік-деликттік және заңмен белгіленген өзге де нысандары
арқылы жүзеге асырылады».

Жүргізілген талдау мен шетелдік тәжірибені қарау негізінде автор конституциялық
заңнаманы жетілдіру жөнінде ұсыныстар мен ұсынымдар тұжырымдады. Атап айтқанда,
автормен Конституцияның 77-бабының 3-тармағын мынадай редакцияда жазылуын ұсы-
нады: «3. Заңды қолдану кезінде судья мынадай қағида-
даттарды басшылыққа алуға тиіс: «1) заңдылық; 2) сот талқылауының жариялылығы қағида-
ты; 3) әділ сот талқылауына құқық; 4) тыңдалу құқығы; 5) заңсыз жолмен алынған дәлелдемелердің заңды күші болмайды; 6) тез,
толық, жан-жақты және ұтымды сот талқылауы қағида-
ты; 7) сот актілерінің міндет-
тілігі; 8) сот ісін жүргізу тілі; 9) сот отырысында қауіпсіздікті қамтамасыз ету; 10) сот
актілеріне шағым жасау бостандығына құқық».

Мақалада құқық қолдану практикасының басқа да мәселелері қарастырылады және қолданыстағы заңнамаға толықтырулар енгізу бойынша нақты ұсыныстар ұсынылады.

СООТНОШЕНИЕ ОБЩИХ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРИНЦИПОВ ПРАВОСУДИЯ С ПРИНЦИПАМИ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРОЦЕДУР И АДМИНИСТРАТИВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН (ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ)

Нургалинов Багдат Кабылкадырович

*Руководитель отдела конституционного, административного законодательства
и государственного управления, Института законодательства
и правовой информации Республики Казахстан, кандидат юридических наук,
г. Нур-Султан, Республика Казахстан; e-mail: nurgalinov@list.ru*

Ключевые слова: Конституция Республики Казахстан, уголовное, гражданское, административное, административно-деликтное судопроизводство, совершенствование законодательства, принципы правосудия.

Аннотация. Статья посвящена вопросам совершенствования конституционных принципов правосудия. Так, автором статьи предлагается обратить внимание на действующий Конституции Республики Казахстан конституционную норму, предусмотренную в пункте 4 статьи 77 Конституции, согласно которой при применении закона судья должен руководствоваться 10 принципами, которые являются общими и едиными для всех судов и судей Республики.

Вместе с тем автор статьи утверждает, что перечисленные в вышеуказанной статье Основного закона конституционные принципы правосудия именовать общими и едиными для всех судов и судей Республики нельзя, так как они таковыми не являются и применяемые в рамках уголовного судопроизводства принципы правосудия не могут применяться в рамках, к примеру, при рассмотрении дел в форме гражданского и (или) административного судопроизводства.

В этой связи предлагается внести дополнения в пункт 2 статьи 75 Конституции и изложить в следующей редакции: «2. Судебная власть осуществляется посредством гражданского, уголовного, административного, административно-деликтного и иных установленных законом форм судопроизводства».

На основе проведенного анализа и рассмотрения зарубежного опыта автором сформулированы предложения и рекомендации по совершенствованию конституционного законодательства. В частности, автором предлагается пункт 3 статьи 77 Конституции изложить в следующей редакции: «3. При применении закона судья должен руководствоваться следующими принципами: «1) законность; 2) принцип гласности судебного разбирательства; 3) право на справедливое судебное разбирательство; 4) право быть выслушанным; 5) не имеют юридической силы доказательства, полученные незаконным путём; 6) принцип быстрого, полного, всестороннего и рационального судебного разбирательства; 7) обязательность судебных актов; 8) язык судопроизводства, 9) обеспечение безопасности в судебном заседании 10) право на свободу обжалования судебных актов». В статье рассматриваются и другие вопросы правоприменительной практики и предлагаются конкретные предложения по внесению дополнений в действующее законодательство.

CORRELATION OF THE GENERAL CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF JUSTICE WITH THE PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE PROCEDURES AND ADMINISTRATIVE COURT PROCEEDINGS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN (PROBLEMATIC ISSUE)

Nurgazinov Bagdad Kabylkadyrovich

*Head of the Department of constitutional, administrative
legislation and public administration of the Institute of legislation
and legal information of the Republic of Kazakhstan, candidate of law,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, e-mail: nurgazinov@list.ru*

Keywords: The Constitution of the Republic of Kazakhstan, criminal, civil, administrative, administrative and tort proceedings, improvement of legislation, principles of justice.

Abstract. The article is devoted to the issues of improving the constitutional principles of justice. Thus, the author of the article proposes to draw attention to the constitutional norm in force in the Constitution of the Republic of Kazakhstan, provided for in paragraph 4 of Article 77 of the Constitution, according to which, when applying the law, a judge must be guided by 10 principles, which, in accordance with them, are common and uniform for all courts and judges of the Republic.

At the same time, the author of the article claims that the listed constitutional principles of justice listed in the above article of the Basic Law cannot be called common and uniform for all courts and judges of the Republic, since they are not such and the principles of justice applied in criminal proceedings cannot be applied within the framework of for example, when considering cases in the form of civil and (or) administrative proceedings.

In this regard, it is proposed to amend paragraph 2 of Article 75 of the Constitution and state it as follows: «2. Judicial power is exercised through civil, criminal, administrative, administrative-tort and other forms of legal proceedings established by law».

Based on the analysis and consideration of foreign experience, the author formulated proposals and recommendations for improving constitutional legislation. In particular, the author proposes to state paragraph 3 of Article 77 of the Constitution as follows: «3. When applying the law, a judge must be guided by the following principles: 1) legality; 2) the principle of publicity of the trial; 3) the right to a fair trial; 4) the right to be heard; 5) evidence obtained by illegal means has no legal force; 6) the principle of prompt, complete, comprehensive and rational trial; 7) the binding nature of judicial acts; 8) the language of the proceedings, 9) ensuring security in the court session 10) the right to freedom of appeal against judicial acts». The article examines other issues of law enforcement practice and offers specific proposals for making additions to the current legislation.

1995 жылғы 30 тамыздағы Қазақстан Республикасы Конституциясының 77-бабының 3-тармағына сәйкес барлық судьялар, оның ішінде әкімшілік-құқықтық дауларды қарайтын да басшылыққа алынатын сот төрелігінің (бұдан әрі – Конституция)¹ негізгі қағидаттары конституциялық деңгейде көзделген.

Конституцияның 75-бабының 2-тармағына сәйкес сот билігі сотта іс жүргізудің азаматтық, қылмыстық және заңмен белгіленген өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылады.

Осыған ұқсас норма «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132 Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының 1-бабының 2-тармағына сәйкес сот билігі сот ісін жүргізудің азаматтық, қылмыстық және заңмен белгіленген өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылуы көзделген².

Қазақстан Республикасында 2020 жылғы 29 маусымдағы Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекс (бұдан әрі – ҚР ӘРПК) 2021 жылғы 1 шілдеден бастап қолданысқа енгізілгеннен кейін әкімшілік соттардағы сот билігі әкімшілік сот ісін жүргізу нысанында, яғни сот ісін жүргізудің заңмен белгіленген өзге нысаны ретінде жүзеге асырылатын болады.

Конституцияның 77-бабының 4-тармағына сәйкес Конституциямен белгіленген сот төрелігінің принциптері Республиканың бар-

лық соттары мен судьяларына ортақ және бірыңғай болып табылатындығы көзделген.

Сот төрелігінің Конституциялық қағидаттарына жүргізілген талдау әкімшілік сот ісін жүргізуге тек екі қағидат ғана келетінін, қалған 8 қағидат негізінен қылмыстық сот ісін жүргізуге жататынын, атап айтқанда, сот төрелігінің мынадай қағидаттары: «1) адам өзінің кінәлілігі соттың заңды күшіне енген үкімімен танылғанға дейін қылмыс жасауда кінәсіз деп есептеледі; 2) бір құқық бұзушылық үшін ешкімді де қайтадан қылмыстық немесе әкімшілік жауаптылыққа тартуға болмайды; 3) ешкімге өзінің келісімінсіз ол үшін заңда көзделген соттылықты өзгертуге болмайды; 5) жауаптылықты белгілейтін немесе күшейтетін, азаматтарға жаңа міндеттер жүктейтін немесе олардың жағдайын нашарлататын заңдардың кері күші болмайды. Егер құқық бұзушылық жасалғаннан кейін ол үшін жауаптылық заңмен жойылса немесе жеңілдетілсе, жаңа заң қолданылады; 6) айыпталушы өзінің кінәсіздігін дәлелдеуге міндетті емес; 7) ешкім өзіне-өзі, жұбайына (зайыбына) және ауқымы заңмен айқындалатын жақын туыстарына қарсы айғақ беруге міндетті емес. Діни қызметшілер өздеріне сеніп сырын ашқандарға қарсы куәгер болуға міндетті емес; 8) адамның кінәлі екендігі жөніндегі кез келген күдік айыпталушының пайдасына түсіндіріледі;

¹ Республикалық референдумда 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>.

² «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132 Қазақстан Республикасының конституциялық заңы // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z000000132>.

9) заңсыз тәсілмен алынған дәлелдемелердің заңды күші болмайды. Ешкімді өзінің жеке мойындауы негізінде ғана соттауға болмайды; 10) қылмыстық заңды ұқсастығына қарай қолдануға жол берілмейді».

Сондықтан, сот төрелігінің аталған конституциялық қағидаттарын Конституцияда Республиканың барлық соттары мен судьялары үшін ортақ және бірыңғай деп атау дұрыс емес деп санаймыз. Бұл ретте қылмыстық сот ісін жүргізу шеңберіндегі сот төрелігінің қағидаттары, мысалы, істерді азаматтық және (немесе) әкімшілік сот ісін жүргізу нысанында қарау кезінде қолданылмайды.

Осылайша, жүргізілген талдау Конституцияның 77-бабында көзделген 2 қағидаттың ғана азаматтық және әкімшілік сот ісін жүргізуге, Атап айтқанда «4) сотта әркім өз сөзін тыңдатуға құқылы» қағидаты және «9) заңсыз тәсілмен алынған айғақтардың заңды күші болмайды

Ешкім өзінің жеке мойындауы негізінде ғана сотталуға тиіс емес» қағидатының ішінара қолданылатынын көрсетті.

Осылайша, әкімшілік әділеттілікті конституциялық-құқықтық реттеумен байланысты құқықтық нормаларды неғұрлым дұрыс қолдану үшін Конституцияға толықтырулар енгізу мүмкіндігін қарау, сол арқылы Конституцияның 77-бабының 4-тармағында жазылғандай, Республиканың барлық соттары мен судьялары үшін шын мәнінде ортақ және бірыңғай болып табылатын қағидаттарды ғана қалдыру ұсынылады.

Мысалы, «сот талқылауының жариялылығы қағидаты» Конституцияда оның әділ сот төрелігін қамтамасыз етуге бағытталған азаматтық, қылмыстық және әкімшілік сот ісін жүргізудегі ерекше рөлін ескере отырып бекітілуі тиіс деп санаймыз.

Ю.Е. Аврутиннің пікірінше, конституция мемлекет пен азаматтар тарапынан қолданылмаған немесе еленбеген кезде тыс қалады. Бұл жағдайда қоғам мен азамат әкімшілік құқықпен бірге «бір өзі» қалуы мүмкін, оның негізінде мемлекеттік аппараттың еркі заңға негізделген немесе ведомстволық нұсқаулықтан, әкімшілік қалауынан басқа ештеңемен шектелмейді. Конституция конституциялық құрылыс негіздері институттарының негізін қалаушы қағидаттары мен нормаларына қатысты түбегейлі өзгерістер енгізілген кезде де тыс қалады. Бірінші және екінші жағдайда да әкімшілік құқық қалады, бірақ бұл басқа құндылықтар мен қағидаттар тұрғысынан басқа ережелерге сәйкес қоғамдық қатынастардың тиісті шеңберін реттейтін басқа әкімшілік құқық болады [1, 40-б.].

Біз әкімшілік рәсімдер доктринасы, ең алдымен, конституциялық деңгейде қалыптасатын, содан кейін әкімшілік құқық ішін-

де дамып, рәсімделетін және ашылатын белгілі бір құқықтық мәдениетке негізделетін О.Н. Шерстобоевтің ұстанымын қолдаймыз. Оның айтуынша, әкімшілік рәсімдер туралы заң қабылдаған елдер бар, бірақ оның негізін айқындайтын конституциялық-құқықтық қағидаттарды іске асыру практикасы жоқ екенін атап өтеді. Мұндай мемлекеттерде әкімшілік рәсімдердің барлық әлеуеті ашылмайды, рәсімдер өз мақсатына жете алмайды және көптеген әкімшілік ережелерге азайтылуы мүмкін деп айтуға болады. Яғни, мемлекеттік басқару жүйесінде субъективті жария құқықтарды қамтамасыз етуге бағытталған әкімшілік рәсімдердің конституциялық мәні бұрмаланады. Оның орнына мемлекет әкімшілік қызметті тым егжей-тегжейлі реттеуге назар аударады, ол белгілі бір жағдайларда оң нәтижеге әкеледі, бірақ көптеген жағдайларда пайдасыз немесе тіпті зиянды. Мұндай жағдайларда әкімшілік рәсімдер туралы заң тоқтап, декорацияға айналады [2, 209-б.].

Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 маусымдағы Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің (бұдан әрі – ҚР ӘРПК) 175-бабының бірінші тармағына сәйкес осы Кодекс 2021 жылғы 1 шілдеден бастап қолданысқа енгізіледі, Кодекстің 3-бабының бірінші бөлігіне сәйкес мемлекеттік органдардың ішкі әкімшілік рәсімдерін, әкімшілік рәсімдерді жүзеге асыруға байланысты қатынастарды, сондай-ақ әкімшілік сот ісін жүргізу тәртібін реттеуге бағытталған.

Осыған байланысты сот төрелігінің жалпы конституциялық қағидаттарын кеңейту туралы мәселе талқылауды және пысықтауды талап етеді және Конституцияның 75-бабының 2-тармағын: «сот билігі сотта ісін жүргізудің азаматтық, қылмыстық, әкімшілік және заңмен белгіленген өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылады» деген редакцияда жазылу ұсынылады.

Сондай-ақ, Конституцияда барлық соттар үшін ортақ болып табылатын «сот ісін жүргізу тілі» қағидаты көрсетілмеген, қылмыстық (ҚПК-нің 30-бабы), азаматтық процесте (АПК-нің 14-бабы) қолданылатыны көрсетілген, ал әкімшілік сот ісін жүргізуде Конституциядағы сот ісін жүргізудің жалпы қағидаттарындағыдай мұндай қағидат көзделмеген.

Сондықтан Конституцияның 77-бабының 3-тармағында 11) тармақшаны қарастыру қажет, оны: «11) сот ісін жүргізу тілі» деген редакцияда жазылу ұсынылады. Оның үстіне, Конституцияның 7-бабының 3-тармағына сәйкес мемлекет Қазақстан халқының тілдерін үйрену мен дамыту үшін жағдай туғызуға қамқорлық жасайды, ал Конституцияның осы 7-бабының 2-тармағына сай мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында орыс тілі ресми түрде қазақ

тілімен тең қолданылады³.

Сондай-ақ, Конституцияның 77-бабының 3-тармағында 12) тармақшаны қарастыру қажет, оны: «12) сотталқылауының жариялылығы қағидаты» деген редакцияда жазылу ұсынылады.

ҚР ӘРПК-нің 3-бабының екінші бөлігіне сәйкес, ҚР ӘРПК-мен реттелетін қатынастардың қатысушылары мемлекеттік органдар, әкімшілік органдар, лауазымды тұлғалар, сондай-ақ жеке және заңды тұлғалар болып табылады.

ҚР ӘРПК-де әкімшілік орган деп «Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес әкімшілік актіні қабылдау, әкімшілік әрекет жасау (әрекетсіздік таныту) жөнінде өкілеттіктер берілген мемлекеттік орган, жергілікті өзін-өзі басқару органы, мемлекеттік заңды тұлға, сондай-ақ өзге ұйым» танылады (4-баптың 7-тармағы)⁴.

Осылайша, «Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V ҚРЗ Қазақстан Республикасы Заңының 24-бабы 3-тармағының талаптарына сәйкес нормативтік құқықтық актінің мәтіні әдеби тіл нормалары, заң терминологиясы және заң техникасы сақтала отырып жазылады, оның ережелері барынша қысқа болуға, нақты және әртүрлі түсіндіруге жатпайтын мағынаны, атап айтқанда, ҚР ӘРПК-нің 3-бабының бірінші бөлігінде көзделген «мемлекеттік органдардың ішкі әкімшілік рәсімдерін, әкімшілік рәсімдерді, сондай-ақ әкімшілік сот ісін жүргізу тәртібін жүзеге асырумен байланысты қатынастарды реттеу» деген сөз тіркесін нақтылау бөлігінде неғұрлым нақты пысықтау және келтіру ұсынылады.

Біздің пікірімізше, ҚР ӘРПК қолданысқа енгізілгеннен кейін шешімдері мен іс-әрекеттері жеке және заңды тұлғалардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін бұзуға әкеп соғуы мүмкін мемлекеттік құрылымдарға ғана емес, мемлекеттік басқару саласында жария функциялар берілген органдарға деген бұрынғы көзқарастардан ауытқу қажет, осыған байланысты жоғарыда аталған көзқарасты Конституциялық заңнамаға сәйкес келтіріп, көрсету қажет.

Осыған байланысты, ҚР ӘРПК⁵ Қазақстан Республикасындағы жария-құқықтық қатынастардан туындайтын дауларды қарау 2021 жылғы 1 шілдеге дейін ҚР АПК⁶ принциптері бойынша жүзеге асырылатын болады. Бұл ретте, соңғысының барлық қағидаттары жария-

ялы-құқықтық даулардың құқықтық сипатына жауап бермейтінін атап өту қажет.

М.П. Петров атап өткендей, қағидаттар көрсетілген құқықтық идеялар, көзқарастар, нормалар жалпы әкімшілік құқық саласына тән субъектілердің басқарушылық қызметі пайда болғанға дейін де мінез-құлық моделін құруға арналған [3, 204-б.].

Мысалы, азаматтық процеске қатысушыларға өз ұстанымын қорғауға тең мүмкіндіктер беретін тараптардың жарыспалылығы мен тең құқықтылығы қағидаты (ҚР АПК-нің 15-бабы), оның қатысушыларына азаматтық заңнамаға ұқсас тиісті процестік құқықтар берілетініне қарамастан, әкімшілік процесте қолданыла алмайды, бірақ бастапқыда олар тең емес жағдайда болады, өйткені оның қатысушыларының бірі әкімшілік орган болып табылады.

Сонымен қатар, осы қағидатқа сәйкес, ҚР АПК-нің қолданыстағы нормалары істің нақты мән-жайларын анықтау және тараптардың дәлелді өтініші бойынша ғана қажетті материалдарды алуға жәрдемдесу мақсатында сотты өз бастамасы бойынша дәлелдемелер жинаудан босатады. Соттың белсенді рөлінің қағидаты және тағы басқаларды айтуға болады.

Сонымен бірге, ҚР ӘРПК 6-бабының үшінші бөлігіне сәйкес азаматтық сот ісін жүргізу қағидаттары, егер бұл ҚР ӘРПК 2-тарауында баяндалған қағидаттарға қайшы келмесе, әкімшілік сот ісін жүргізуде қолданылады.

ҚР ӘРПК 5-бабының бірінші бөлігіне сәйкес әкімшілік рәсімдердің міндеттері: жеке және заңды тұлғалардың жария құқықтарын, бостандықтары мен мүдделерін толық іске асыру; жария-құқықтық қатынастарда жеке және қоғамдық мүдделердің теңгеріміне қол жеткізу; тиімді және бүкпесіз мемлекеттік басқаруды, оның ішінде адамдардың басқару шешімдерін қабылдауға қатысуы арқылы қамтамасыз ету; жария-құқықтық саладағы заңдылықты нығайту болып табылады. ҚР ӘРПК 5-бабының екінші бөлігіне сәйкес, әкімшілік сот ісін жүргізудің міндеті жария-құқықтық қатынастарда жеке тұлғалардың бұзылған немесе дау айтылатын құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін, заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін тиімді түрде қорғау және қалпына келтіру мақсатында әкімшілік істерді әділ, бейтарап және уақтылы шешу болып табылады⁷.

³ 1995 жылғы 30 тамызда Республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> . 7 б.

⁴ Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 маусымдағы № 350–VI Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000350>.

⁵ Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 маусымдағы № 350–VI Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000350>.

⁶ 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ ҚР Азаматтық процестік кодексі // ҚР Парламентінің Жаршысы. 2018. № 20VI. 114 б.

⁷ Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 маусымдағы № 350–VI Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000350>.

Бұл ретте әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізу міндеттері ҚР ӘРПК-нің 2-тарауына сәйкес 12 қағидат негізінде жүзеге асырылады, атап айтқанда: заңдылық қағидаты (7-бап); әділеттілік қағидаты (8-бап), құқықтарды, бостандықтар мен заңды мүдделерді қорғау (9-бап), мөлшерлестік (10-бап), әкімшілік қалауды жүзеге асыру шектері (11-бап), құқықтар басымдығы қағидаты (12-бап), сенім құқығын қорғау (13-бап), формальды талаптарды теріс пайдалануға тыйым салу (14-бап), анықтық презумпциясы (15-бап), соттың белсенді рөлі (16-бап), әкімшілік сот ісін жүргізудің ақылға қонымды мерзімі (17-бап), сот актілерінің міндеттілігі (18-бап)⁸.

ҚР ӘРПК-нің 2-тарауында бекітілген санамаланған қағидаттары: «заңдылық пен әділеттілік қағидаттары»; «қорғау үшін сотқа жүгіну құқығы»; «судьялардың тәуелсіздігі, баршаның заң мен сот алдындағы теңдігі»; «сот актілерінің міндеттілігі, сот актілеріне шағым жасау еркіндігі» соттармен сот ісін жүргізудің басқа да нысандарында қолданылуы мүмкін деп ойлаймыз.

«Сот талқылауының жариялылығы» қағидасына қатысты ол сот талқылауының басқа нысандарына да қатысты, бірақ тек Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде («әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізудің жариялылығы» 21-бабы), ҚПК-де («жариялылық» 29-бабы), АПК-де («сот талқылауының жариялылығы» 19-бабы) бекітілген, ал әкімшілік процеске қатысты ол барлық сот сатыларында әкімшілік істерді ашық талқылауды, сот актілерін жария етуді көздейді, ал Конституцияда бұл қағидат көзделмеген. Сондай-ақ, бұл қағидат қабылданған ҚР ӘРПК-де қарастырылмаған, дегенмен бұл жағдайда ҚР ӘРПК-нің 6-бабының үшінші бөлігіне сілтеме жасауға болады, егер бұл ҚР ӘРПК-нің 2-тарауында баяндалған қағидаттарға қайшы келмесе, азаматтық сот ісін жүргізу қағидаттары әкімшілік сот ісін жүргізуде қолданылады.

Әкімшілік сот ісін жүргізу туралы заңда жариялылық қағидаты сот ісін жүргізуге қатыспайтын адамдар кез-келген уақытта сот отырысы өтетін залға кіре алады деп белгілейді. Сот залына көпшіліктің кіруіне жол бермеу заңда нақты сипатталған белгілі бір тар алғышарттар болған кезде ғана мүмкін болады [4, 8-б.].

Нормативтік құқықтық актілерді қатаң сақтауға сәйкес жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен міндеттерін іске асы-

руға бағытталған заңдылық қағидатын сақтау әкімшілік үшін ғана емес, қылмыстық және азаматтық сот ісін жүргізу үшін де негізгі болып табылады, сондықтан Қазақстан Республикасының Конституцияда барлық соттары мен судьяларына ортақ және бірыңғай болып табылатын сот төрелігінің қағидаттарын ғана қалдыру ұсынылады және тиісінше Конституцияның 77-бабының 3-тармағын: «3. Заңды қолдану кезінде судья: «1) заңдылық; 2) сот талқылауының жариялылығы; 3) әділ сот талқылауына құқық; 4) тыңдалу құқығы; 5) заңсыз жолмен алынған дәлелдемелердің заңды күші болмайды; 6) тез, толық, жан-жақты және ұтымды сот талқылауы қағидаты; 7) сот актілерінің міндеттілігі; 8) сот ісін жүргізу тілі; 9) сот отырысында қауіпсіздікті қамтамасыз ету 10) сот актілеріне шағым жасау қағидаттарын басшылыққа алуға тиіс» деген редакцияда жазылуын ұсынамыз.

Осылайша, автор сот төрелігінің қалған нақты қағидаттарын тиісті салалық кодекстерде қарастыруды ұсынады.

Мысалы, А.Б. Лисюткиннің пікірі бойынша заңдылықты ең қарапайым және бір мезгілде күрделі емес түсіну құқықтық қатынастар субъектілерінің (мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, азаматтардың) қолданыстағы заңдардың нормаларын (бүкіл заңнаманы) тиісінше сақтауы және орындауы, яғни қатаңдық (міндеттілік), бұлжымастық (тура), нақты - заңдылықты сақтау және орындау рәсімінің міндетті және мәнерлі сипаттамалары болып табылады [5].

Мәселен, ҚР ӘРПК 7-бабының екінші бөлігіне сәйкес, сот әкімшілік істерді қарау және шешу кезінде Конституцияның, конституциялық заңдардың, нормалардың талаптарын, ҚР ӘРПК-нің басқа да нормативтік құқықтық актілердің, қолданылуға жататын халықаралық шарттардың талаптарын дәл сақтауға міндетті⁹.

Баяндалғанның негізінде, Конституцияның 77-бабының 4-тармағында санамаланған республиканың барлық соттары мен судьялары үшін жалпы және бірыңғай сот ісін жүргізудің Конституциялық қағидаттары іс жүзінде барлық соттар үшін қолданылмайды. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясының 7-бабы 2-тармағының 1) тармақшасына сәйкес Конституция нормативтік құқықтық актілердің¹⁰ негізгі түріне жататынын ескере отырып, жоғарыда баяндалған қайшылықтарды жою және талданатын норманы «Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы

⁸ Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 маусымдағы № 350–VI Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 және 18 баптары.

⁹ Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 маусымдағы № 350–VI Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000350>.

¹⁰ 1995 жылғы 30 тамызда Республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>.

6 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының талаптарына сәйкес келтіру ұсынылады.

Сонымен бірге, неміс ғалымы Й. Пуделька атап өткендей, әкімшілік өндірістің қағидаттары (әкімшілік рәсімдер қағидаттары сияқты) әрдайым заңда аталмайды, ал егер олар аталған болса, онда, әдетте, егжей-тегжейлі реттеу немесе тіпті анықтама жоқ күнделікті құқық қолдану тәжірибесінде, ең алдымен, түсіндіру қиын мәселелерге қатысты рөл атқарады. Бұл қағидаттар үнемі нақтыланып, дамып келеді, сондықтан қатаң егжей-тегжейлі заңнамалық реттеудің болмауы нәтижесінде тіпті артықшылық болады. Алайда, тиісті жазылмаған құқықты әкімшілік органдар да, соттар да мойындайды, ал заң шығарушы немесе әкімшілік тарапынан арнайы нұсқаулар талап етілмейді. Олар жазылмаған құқықтың бөлігі болып табылады, оның көп бөлігі Конституциялық заңмен бекітілген, сондықтан әдеттегі заң – рәсімдік және процестік құқыққа қатысты – оларға ерекше мән беретін осы қағидаттар аясында түсіндіріліп, қолданылуы керек деп айтуға болады [4, 9-10-б.].

Әкімшілік құқық теориясында ғылыми зерттеулер деңгейінде жеткілікті көңіл бөлінбейтін тағы бір маңызды мәселе әкімшілік-рәсімдік қатынастарды зерттеумен байланысты. Бұл түр посткөнестік кеңістіктегі бұрынғы елдердің заңнамасында, оның ішінде біздің елде де салыстырмалы түрде жаңа, ол егжей-тегжейлі зерттеуді қажет етеді. Осыған байланысты біз әкімшілік-рәсімдік және әкімшілік-процестік қатынастардың өзара байланысын қарастырамыз.

«Рәсім» және «процесс» бір-бірімен тығыз байланысты ұғымдар екені анық, өйткені процесс іс жүзінде тиісті процедура арқылы жүзеге асырылады.

А.Б. Зеленцовтың пікірінше, әкімшілік-рәсімдік қатынастар, олар арқылы атқарушы органдар мен жеке тұлғалар арасындағы оң қатынастар түсініледі, олардың шеңберінде соңғылардың құқықтары мен міндеттері іске асырылады. Қатынастардың бұл түрі басқару саласындағы қақтығыстармен байланысты емес, өйткені оларда әкімшілік-құқықтық дау жоқ әкімшілік құқық субъектілері арасындағы әртүрлі түсінілетін құқықтар мен міндеттер және басқарудың құқықтық актілерінің заңдылығы туралы келіспеушілік [6, 168-б.].

Сонымен, әкімшілік құқық саласындағы жетекші кеңес ғалымы Б.М. Лазарев рәсім кез-келген істі орындау, мәселені шешу үшін қажетті әрекеттерді орындау тәртібін білдіреді және рәсімдерді құқықтық нормалармен бекіту нәтижесінде олар заңды құбылысқа айналады және заңның рәсімдік элементіне айналады

деп атап өткен. «Белгілі бір азаматтардың, ұйымдардың, органдардың, лауазымды тұлғалардың рәсімдеріне сәйкес іс-әрекеттер жүйесінің өзі және осы әрекеттердің нәтижесінде және нәтижесінде пайда болатын құқықтық қатынастар жүйесі процесті құрайды. Рәсімдерді бекітетін немесе белгілейтін және процестің модельдерін қамтитын құқықтық нормалар рәсімдік және сол арқылы процестік болып табылады» [7].

Б.М. Лазаревтің жоғарыда келтірілген көзқарасы әкімшілік рәсімдерді заңмен бекіту арқылы олардың процеспен байланысы автоматты түрде расталады деп болжауға негіз береді. Әкімшілік істер бойынша шешімдерді қайта қарау әкімшілік юрисдикция институтының құрамдас бөлігі болып табылады. Әкімшілік рәсімдер әкімшілік-рәсімдік қатынастар негізінде ғана қалыптасады.

ӘРПК-де әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік процесті белгілеу институты қарастырылған¹¹. Осы екеуін салыстырмалы түрде тәуелсіз құқықтық институттарды біріктіре отырып, әзірлеуші әкімшілік рәсімдердің процесс үшін және керісінше маңыздылығын көрсеткісі келді деп санаймыз. Ал заң ғылымында екі жеке тәуелсіз құқықтық актіні қабылдау қажеттілігі негізделген кезде көптеген пікірлер бар.

Осы мәселе бойынша әртүрлі ғалымдар көзқарастарының қарама-қарсы полярлығына қарамастан, қазақстандық заң шығарушы бірыңғай кодексті қабылдады, ол әкімшілік рәсімдер мен процесті реттейтін белгіленген нормалардың заңдық күшін арттыруға ықпал етеді, ал әкімшілік-рәсімдік және әкімшілік-процестік қатынастардың мақсаттарын дұрыс түсіну олардың аражігін ажыратуға көмектеседі.

Сонымен, әкімшілік-процестік қатынастардың мақсаты нақты жеке әкімшілік істі шешу, ал әкімшілік-рәсімдік қатынастардың мақсаты – жеке және заңды тұлғалардың конституциялық құқықтары жүзеге асырылатын құқықтық құралдарды құру.

Егер әкімшілік-процестік қатынастардың ерекше мазмұны деп, ең алдымен, атқарушы билік органының немесе жергілікті өзін-өзі басқару органының басқарушылық қызметті жүзеге асыруы кезінде бұзылған субъективті құқықтың қорғалуын түсіну қажет болса, онда әкімшілік-рәсімдік қатынастардың ерекшелігі мемлекеттік басқару саласындағы жеке және заңды тұлғалар бостандықтарының конституциялық құқықтарының әкімшілік-процестік қатынастар шеңберінде іске асырылуы және әкімшілік озбырлықтан сенімді кепілдіктер белгіленуі деп санауға болады [8].

Еуропа елдерінде әкімшілік әділет ин-

¹¹ <http://www.adilet.gov.kz/ru/comment/reply/202676>

ституты әкімшілік сот ісін жүргізумен және әкімшілік соттармен немесе жалпы юрисдикция соттары шеңберіндегі әкімшілік істер бойынша мамандандырылған құрылымдармен ұсынылған. Мысалы, Австрияда, Германияда, Болгарияда және Нидерландыда әкімшілік соттар посткеңестік кеңістікте, атап айтқанда Литва, Латвия, Эстония, Армения, Әзірбайжанда құрылған. Осы және басқа елдерде соттардың жариялы-құқықтық даулардан туындайтын әкімшілік істерді шешу жөніндегі қызметін реттейтін кодекстер қабылданды.

Мысалы, Әзірбайжан Республикасында 2009 жылы әкімшілік іс жүргізу қатынастарына (әкімшілік дауларға) байланысты даулардың сот ведомстволығын, осы дауларды сотта қараудың және шешудің іс жүргізу ережелері мен қағидаларын белгілейтін әкімшілік процестік кодексі қабылданды. Бұл дауларды бірінші сатыдағы сот ретінде әкімшілік және экономикалық даулар жөніндегі соттар қарайды. Істерді апелляциялық және кассациялық тәртіппен қарау үшін тиісінше апелляциялық сатыдағы соттарда және Жоғарғы сотта әкімшілік және экономикалық даулар туралы істер жөніндегі сот алқалары құрылды¹².

Германияда 1960 жылы қабылданған заң негізінде сот билігінің дербес тармағын құрайтын және әкімшілік органдардан бөлінген әкімшілік соттылық соттары құрылды. Оларға мыналар жатады: өңірлерде – әкімшілік соттар және әр жердегі ең жоғарғы әкімшілік сот, федерация деңгейінде – Лейпциг қаласында орналасқан федералды әкімшілік сот¹³.

1999 жылғы 23 шілдеде Грузияның Әкімшілік-процестік кодексі қабылданды, оған сәйкес әкімшілік даулар жалпы соттарда, бірақ әкімшілік сот ісін жүргізу тәртібімен қаралады¹⁴.

Белгілі бір елде таңдалған әкімшілік процестің модельдерін толық көрсету үшін біз Әкімшілік іс жүргізу заңы қабылданған Латвияға мысал келтіреміз. Осы Заңда мекемеде (әкімшілік органда) және сотта (жалпы соттар-

да) әкімшілік істерді қарау тәртібі реттеледі¹⁵. Біздің ойымызша, әкімшілік процесті формальды түрде кеңінен түсіндіруге қарамастан, әкімшілік сот ісін жүргізудің толыққанды нысаны бар.

Қорытындылай келе, әкімшілік-процестік және әкімшілік-рәсімдік қатынастардың құқықтық табиғаты, олардың арақатынасы мен ерекшеліктері Конституцияда азаматтарды мемлекеттік билік тарапынан жасалатын қиянаттан тиімді қорғау бөлігінде бекітілген құқықтық мемлекеттің қағидаттарын іске асыруға тікелей әсер ететінін атап өтеміз.

Дәл осындай тәсіл біздің елімізде әкімшілік-процестік құқықты дамыту мәселесі бойынша да негізге алынды, бұл Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында ұлттық құқықты дамытудың маңызды бағыттарының бірі ретінде айқындалған болатын. Бұл құжатта Әкімшілік-процестік кодексті қабылдау, әкімшілік-процестік заңнаманы реттеу нысанын нақты анықтау, мемлекет пен азамат (ұйым) арасындағы жария-құқықтық қатынастардан туындайтын құқық туралы дауларды шешетін әкімшілік әділет институтын құру қажеттігі көрсетілді. Тұжырымдамада атап өтілгендей, «әкімшілік сот ісін жүргізу қылмыстық және азаматтық сот ісін жүргізумен қатар сот төрелігін жүзеге асырудың толыққанды нысаны болуы тиіс»¹⁶.

Сонымен бірге, Қазақстанда жария-құқықтық даулар азаматтық сот ісін жүргізу шеңберінде ерекше талап қою іс жүргізу тәртібімен қаралады (АПК-нің 3-кіші бөлімі). Бұл азаматтардың, сайлауға, республикалық референдумға қатысатын қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғау туралы арыздар бойынша іс жүргізу (АПК-нің 27-тарауы); жергілікті атқарушы органдардың азаматтардың алқаби ретінде қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысу құқықтарын бұзатын шешімдеріне, әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) дау айту туралы арыздар бойынша іс жүргізу (АПК-нің

¹² Административно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики. Утвержден Законом АР от 30 июня 2009 г. № 846-IIIQ, введен в действие Аврутин А.Е. Об административном процессе и процедурной форме государственного управления //Вестник Санкт-петербургского университета МВД России. – 2014. - № 1. - с 1 сентября 2010 г. Законом АР от 25 декабря 2009 г. № 934-IIIQD //Сборник законодательных актов отдельных государств по административной юстиции. Изд.2-е. – Алматы, 2013. – С.11-60

¹³ Административно-процессуальный кодекс Германии (АПК). Закон «Положение об административных судах» от 21 января 1960 г. в редакции, опубликованной 29 марта 1991 г., с последними изменениями от 22 декабря 2010 г. //Сборник законодательных актов отдельных государств по административной юстиции. Изд.2-е. – Алматы, 2013. – С.243-304

¹⁴ Административно-процессуальный кодекс Грузии от 23 июля 1999 г. № 2352-вс //Сборник законодательных актов отдельных государств по административной юстиции. Изд.2-е. – Алматы, 2013. – С.305-338

¹⁵ Административно-процессуальный закон Латвии от 25 октября 2001 г. и обновленный Президентом государства 14 ноября 2001 г. с изменениями, которые вступили в силу 1 марта 2017 года. //Сборник законодательных актов отдельных государств по административному судопроизводству. Изд.3-е. – Москва, 2018. 462-615 с.

¹⁶ Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы. ҚР Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Жарлығымен бекітілген // Казахстанская правда. – 2009. – 25 тамыз

28-тарауы); мемлекеттік билік, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық бірлестіктердің, ұйымдардың, лауазымды адамдар мен мемлекеттік қызметшілердің шешімдері мен әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) дау айту туралы істер бойынша іс жүргізу (АПК-нің 29-тарауы); нормативтік құқықтық актінің заңдылығына дау айту туралы істер бойынша іс жүргізу (АПК-нің 30-тарауы)¹⁷.

Әкімшілік соттардың қызметі тек әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға негізделеді. Басқаша айтқанда, әкімшілік сот ісін жүргізу жеке және заңды тұлғалардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін мемлекеттік биліктің заңсыз әрекеттерінен қорғауға арналған сот ісін жүргізудің жеке нысаны ретінде қолданыстағы заңнамада әлі бекітілген жоқ.

2021 жылғы 1 шілдеде ҚР ӘРПК енгізілгеннен кейін жария-құқықтық қатынастардан¹⁸ туындайтын барлық әкімшілік даулар мамандандырылған әкімшілік соттардың соттауына жататыны және құқық қолдану практикасының болмауы әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізу қағидаттарын біркелкі түсіндіру мен қолдану мәселелері туындайтыны анық. Бұл мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, сондай-ақ жария сектордың басқа да субъектілерінің, оның ішінде мемлекеттік органдар болып табылмайтын мемлекеттік ұйымдардың, жеке ұйымдардың, олардың лауазымды адамдарының, жеке тұлғалардың және т.б. - билік өкілеттіктері берілген барлық субъектілердің – «әкімшілік орган» бірыңғай атауымен біріктірілген барлық субъектілердің шешімдері мен іс-әрекеттері (әрекетсіздігі) жеке және заңды тұлғаларға шағым жасау нысанысы болатындығымен де байланысты.

Осыған байланысты әкімшілік рәсімдерді әкімшілік процестен бөлек қарау мүмкін емес деп санаймыз, өйткені олар әкімшілік процестің құрамдас бөлігі болып табылады, ол өз кезегінде процестік қатынастар аясында жеке және заңды тұлғалардың конституциялық құқықтарының іске асырылуына кепілдік береді және қамтамасыз етеді, сондықтан материалдық норманы, сайып келгенде, әкімшілік

рәсімді бұзу әкімшілік-процестік құқықтық қатынастардың пайда болуына негіз болады.

Осылайша, автор мәселені пысықтап, қолданыстағы нормативтік құқықтық актілерге мынадай өзгерістер мен толықтырулар енгізуді ұсынады:

1. Сот төрелігінің жалпы конституциялық қағидаттарын кеңейту туралы және Конституцияның 75-бабының 2-тармағын: «сот билігі сот ісін жүргізудің азаматтық, қылмыстық, әкімшілік және заңмен белгіленген өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылады» деген редакцияда жазу ұсынылады.

2. Конституцияның 77-бабының осы 3-тармағында 12) қосымша тармақша қарастырылып, оны: «11) сот ісін жүргізу тілі» деген редакцияда жазу ұсынылады.

3. Конституцияның 77-бабының осы 3-тармағында 12) қосымша тармақша қарастырылып, оны «12) сот талқылауының жариялылығы қағидаты» деген редакцияда жазу ұсынылады.

4. Конституцияның 77-бабының 4-тармағында санамаланған республиканың барлық соттары мен судьялары үшін сот ісін жүргізудің жалпы және бірыңғай конституциялық қағидаттары іс жүзінде барлық соттар үшін қолданылмайтындығына байланысты жоғарыда айтылған қайшылықтарды жою және талданатын норманы «Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының талаптарына сәйкес келтіру ұсынылады.

5. ҚР ӘРПК-нің 3-бабының бірінші бөлігін, атап айтқанда «мемлекеттік органдардың ішкі әкімшілік рәсімдерін, әкімшілік рәсімдерді, сондай-ақ әкімшілік сот ісін жүргізу тәртібін жүзеге асырумен байланысты қатынастарды реттеу» деген сөз тіркесін пайдалануды нақтылау бөлігінде одан әрі пысықтау қажет.

Жоғарыда баяндалғанның негізінде, жоғарыда аталған ұсыныстарды нормативтік құқықтық актілерге енгізу ұсынылады, олар біздің ойымызша әкімшілік әділет органдарының конституциялық-құқықтық реттелуін жүзеге асыруға оң әсер етеді, сондай-ақ Конституцияда көзделген сот ісін жүргізудің жалпы қағидаттарын жүйелейді.

¹⁷ Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы Азаматтық процестік кодексі № 377-V //ҚР Парламентінің Жаршысы. – 2015. - №20- VI. – 114 б.

¹⁸ Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің жобасы // <https://sud.gov.kz/kaz/content/kazakstan-respublikasynyn-kimshilik-procestik-kodeksi>

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Аврутин Ю.Е. Конституционная самоидентификация и перспективы развития российского административного права // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России № 3 (39) 2008. <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionnaya-samoidentifikatsiya-i-perspektivy-razvitiya-rossijskogo-administrativnogo-prava>
2. Шерстобоев О.Н. Конституционно-правовая основа административных процедур // Материалы международной научно-практической конференции, посвящённой 25-летию Конституции Республики Казахстан на тему: «Конституция Республики Казахстан – фундаментальная основа социальной модернизации общества и государства». РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан» Нур-Султан. 2020. – 313 с.
3. Петров М.П. О соотношении принципов государственного управления и принципов административного права // Вестник ВГУ № 1. Серия Право. Саратов. 2009. С. 202-209.
4. Йорг Пуделька. Общие принципы административного производства // Ежегодник публично-го права 2018: Принципы административных процедур и административного судопроизводства.- М.: Инфотропик Медиа, 2018. – 365 с.
5. Лисюткин А.Б. Законность и правопорядок // Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юрист, 2001. – 776 с.
6. Зеленцов А.Б. Административный спор как правовая категория // Административное право на рубеже веков. – Екатеринбург: Издательство Уральского Университета, 2003. – 168 с.
7. Лазарев Б.М. Управленческие процедуры / под ред. Б.М. Лазарева. – М.: Наука, 1988. – 272 с.
8. Зюзин В.А. Административные процедуры: теория, практика и проблемы законодательного регулирования в Российской Федерации. – М.: Юрист, 2007. – 208 с.

REFERENCES

1. Avrutin Ju.E. Konstitucionnaja samoidentifikacija i perspektivy razvitija rossijskogo administrativnogo prava // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta MVD Rossii № 3 (39) 2008. <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionnaya-samoidentifikatsiya-i-perspektivy-razvitiya-rossijskogo-administrativnogo-prava>
2. Sherstoboev O.N. Konstitucionno-pravovaja osnova administrativnyh procedur // Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii, posvjashhjonnoj 25-letiju Konstitucii Respubliki Kazahstan na temu: «Konstitucija Respubliki Kazahstan – fundamental'naja osnova social'noj modernizacii obshhestva i gosudarstva». RGP na PHV «Institut zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan» Nur-Sultan. 2020. – 313 s.
3. Petrov M.P. O sootnoshenii principov gosudarstvennogo upravlenija i principov administrativnogo prava // Vestnik VGU № 1. Serija Pravo. Saratov. 2009. S. 202-209.
4. Jorg Pudel'ka. Obshhie principy administrativnogo proizvodstva // Ezhegodnik publichnogo prava 2018: Principy administrativnyh procedur i administrativnogo sudoproizvodstva.- M.: Infotropik Media, 2018. – 365 s.
5. Lisjutkin A.B. Zakonnost' i pravoporjadok // Teorija gosudarstva i prava: kurs lekcij / pod red. N.I. Matuzova i A.V. Mal'ko. – M.: Jurist, 2001. – 776 s.
6. Zelencov A.B. Administrativnyj spor kak pravovaja kategorija // Administrativnoe pravo na rubezhe vekov. – Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo Universiteta, 2003. – 168 s.
7. Lazarev B.M. Upravlencheskie procedury / pod red. B.M. Lazareva. – M.: Nauka, 1988. – 272 s.
8. Zjuzin V.A. Administrativnye procedury: teorija, praktika i problemy zakonodatel'nogo regulirovanija v Rossijskoj Federacii. – M.: Jurist, 2007. – 208 s.